

Article history: Received: 31 December 2018/ Received in revised form: 28 June 2020/Accepted: 26 October 2020

Tayebeh Khabiri(Corresponding author) Email:khabiri47@mshdiau.ac.ir
PhD student in Persian language and literature Department, Islamic Azad University, Mashhad Branch

Reza ashraf zadeh

Professor of Persian Language and Literature Department, Islamic Azad University, Mashhad Branch

DOI:10.22111/jllr.2020.28216.2434

Analysis of “The Bedouin and the Water container” According to Maslow’s Theory.

Extended Abstract

The story of "Arab and the jugs of Water" is one of the stories which have been published in Masnavi of Mawlānā and MusibatNama of Attar. This story has been studied from various angles such as social, mystical, ethical teachings, etc. In this regard, the analysis of this subject has been studied from the perspective of personality psychology with the approach of humanism based on the theory of Abraham Mazlou(1908-1970). The general plot of the story is about a dialog between an Arab and his wife by which their personalities are showed and analyzed. Which is the stage of perfection from the viewpoint of the mystics. The article tries to answer this question Are material needs affecting the mood of people And has man been able to attain perfection by disregarding material things? And finally, it can be seen how the Arab woman with tricks and anger and engagement with worldly appearances and material in the very early stages of the material needs remained, and no progress was made in his life, but the Arabs died with Patience and disregard for materiality reaches the peak of self-actualization, which is the stage of perfection from the viewpoint of the mystics.

Keywords: Self-actualization . Mazlow . Arab.

1. Introduction

The story of ‘*the Bedouin and the water container*’ is among the tales pointed out by some narrators and poets. “This story has been itself taken from a tale related in the book of ‘Rouh Al Arvah’ as follows”: *It has been related that some Bedouin intended to.....*

It has been related that a Bedouin left his home town with the intention of being granted the gratuity of one of the kings of his locality. In one of the resting places along his way, he found a spring where the water suited his taste. So, he filled the leather flask full of water and headed toward the Shah’s residence where upon king’s order the flask was bound to be filled to the brim with gold. King’s confidantes asked him on the wisdom for such a wonderful donation. The king answered; of the material wealth, the Bedouin owned nothing but this, whereas we have lots of gold coins.”

“It has apparently been Attar who brought forth the tale into verse, followed by Rumi, who presented a detailed account of the tale by altering the story and adding own ancillary tales to the original narration.” (Sanati Nia, 1991:242)

“Mohammad Owfi, has included the story in his book; ‘Jawameol Hekayat (2nd chapter, 1st section), like Attar’s narration.” (Forouzanfar, 1973:101). And Rumi has brought it in Mathnavi, (1st book), under a story titled; “The Caliph who during his own rein, caught up with Hatim al-Tai in generosity.” The article analyzing lyrical characters of Mathnavi’s story from a psychological point of view is actually an interdisciplinary study in the field of psychology and literature. Since, there have been many scholars who have so far analyzed the characters of the story from mystical, moral, philosophical aspects, I felt myself obliged to present a psychoanalytical study of the same story. Therefore, to gain a better understanding of the topic, the author has tried to expound a little on the notion of psychology and character before analyzing the characters based on Maslow’s psychological theory.

- How are the characters in this story psychologically?
- Do any the characters reach the stage of perfection?

2. Methodology

The research is a descriptive- analytical one carried out based on content analysis. Theoretical foundations of the study rely on

Analysis of "The Bedouin and the Water container" According to Maslow's Theory psychological resources and contrastive character studies considering Maslow's hierarchical needs from a psychological viewpoint. The analysis of each character is compared upon the psychological pattern set forth. "Description of moods and biography of characters in Stories and anecdotes has separated Mathnavi from the form of a mystical and philosophical book merely explicating and relating theoretical insights Mathnavi and has elevated the artistic aspect of Rumi's Mathnavi as well. This feature has caused the reader to perceive Rumi as a thoughtful artist or an artistic intellectual to the point that art and intellect are mutually interdependent so that each is alternately complementary to the other. Thought brings about the tale giving direction to the inherent nature, plan quality of dialogs and description of characters' moods and emotional setting. Tales and dialogs caused by Rumi's experiences and scrutiny on peoples' moods and behavior and awareness about their spiritual moods in different settings, brings about thoughts to the foreground of exposure." (Pournamdarian, 2002:295)

2. Discussion

Undoubtedly, there's a firm relationship between psychology and literature. In order to become aware of the relationship between literature and psychology, one has to know that all the stories related by Rumi in Mathnavi, all those lengthy dialogs between the characters and descriptions of characters' moods, do not principally exist, rather all these are items added through Rumi's innovative mind. "Abraham Maslow, is considered the leader and spiritual founder of the movement of 'humanitarian psychology'. He has intensively criticized behaviorology and psychoanalysis especially from Freud's point of approach. In Maslow's opinion, psychologists who only focus on studying abnormal aspects of human nature i.e. individuals who suffer from emotional disturbance, Ignore positive characteristics of mankind such as happiness, satisfaction, and tranquility by emphasizing on abnormal behavior only" (Duane Schultz and Sydney Allen, 2005:338)

Maslow believed; "Each of us is born with instinctoid or innate needs that drive us to grow, develop and do whatever is necessary to fulfill these needs." So potential talent for perfection and mental safety exists in us from the moment of birth. The point is whether man's potential talent would turn into actual reality depends on individual and social

forces that would become positive or negative.” (Duane Schultz 1996:91)“Maslow believes; “Each of us is born with instinctoid or innate needs that drive us to grow, develop and do whatever is necessary to fulfill these needs. He has illustrated these needs in the form of a ladder titles “Ladder of ‘Needs’ (Motivation)” He believes in order to reach higher steps of the ladder, man has to pass the lower steps.”

The story of ‘The Beduine and his wife’ has appeared in the first book of Mathnavi. This is the story of a poor man who is blamed by his wife for his utmost poverty. One night, the woman starts to rebuke because of financial difficulty which is psychologically similar to being caught into the first step of Maslow’s ladder i.e. physiological needs as: food, water etc..... The man who has relieved from the worldly chains, living a frugal life, remains indifferent to her grievances and due to “an obligation to an ideal”, starts to give her advice. The woman rebukes back and calls him a hypocrite, playing the role of a contented. Rather, in Maslow’s belief, role playing is an aspect of self- actualization per se, showing man’s naturalness and self-simplicity.

4- Conclusion:

From the beginning of the story we notice that Rumi with utmost mastership arranges all characters of the story who are psychologically evaluated, according to their personality traits. Here two original characters are analyzed. First Bedouin’s wife who portrays herself as a negative person all along the story by her grievances, complaints and ill-temper, a type who, according to Maslow, has been stuck at the very first step of the ladder of the hierarchy of needs and would do nothing whatsoever to move higher.

The other character is the Bedouin who depicts himself that his traits are at one with the characteristics of self-actualized types at all stages. From Maslow’s viewpoint, he is at the height of the ladder. During the development of the story it is quite visible how he actualized all his needs and talents and climbed to self-actualization stage i.e. the stage of perfection or the apex of the pyramid.

The apex point, from Maslow’s opinion is actually the stage of perfection from mystics’ view. The story is in fact a biographical sketch of mankind and his capability to understand the ‘Truth and Truthfulness’. The Beduine is the traveler of the path of ‘Truth’ and an

Analysis of "The Bedouin and the Water container" According to Maslow's Theory
 enthusiast follower of the path. He truly discovers the fact that the world with all its beauties resembles a drop in comparison to an ocean.

References

1. Azimi, S. (2001). **Basic Principles of Psychology**. Seventeenth edition. Tehran: Saffar publication
- .Behbahāni, Marziyeh. "**Tamsil-e āyeneh-ye ejtemā**". Mytho-Mystic Literature Quarterly Journal of Islamic Azad University. third year. No. 13. pages. 43-75. (2008).
3. Branden, N. (1994). **The Six Pillars of Self-Esteem**. Jamal Hashemi (trans). First edition. Heidari publishing center
4. Clark Warren, N. (1998). **Looking for love for life**. Mahdi GheracheDaghi (trans). Tehran: Ohadi publication.
5. Est'elami, M. (2008). **Text and description of Rumi's Masnavi**. Ninth edition. Tehran: Sokhan publication.
6. Foruzanfar, Badi Zaman.(2015). **Hadith and Shrine of Masnavi**. Tehran: Amir Kabir
7. Foruzanfar, Badi Zaman.(1982). **Hadiths of Masnavi**. Tehran: Amir Kabir
8. Foruzanfar, Badi Zaman. (1976).**Description of Sharif Masnavi**. (Volume III). Tehran: zavvar.
9. Khosravi, A. (2009). **A margin based on the Story**. Tehran: Saless publication
10. L'ali, M. (2012). **Love is dear, do not ignore it**. Thirteenth edition. GanjeShaygan publication.
11. Mirsadeghi, J. (2001). **Elements of the story**. Tehran: Sokhan publication.
12. Moharami,ramin and keshvari bakhshayesh kabire. **The analysis of the story of the "Caliphate bakhshande" in Masnavi and its adaptation to the mosibatname**. Specialty Magazine for Research Rumi. Fifth year. Twelteenth issue.Pages 89 -122 . autumn and winter (2011)
13. Pour namdariyan, Taghi.(1998). **In the shade of the sun**. First edition. Tehran: Sokhan publication.
14. Sanati niya, Fatima.(1970). **References to the Prophets and Prophecies of the Masnavi of Attar Nishapur**. First edition.zavvar.

- 15.Schultz, D. and Schultz, S.E. (2005). **Personality theories**. Yahya Seyed Mohammadi (trans). Tehran: Virayesh Publication
- 16.Schultz, D. (1996). **Growth Psychology**. Giti Khoshdel (trans). Sixth edition. Tehran: Alborz publication.
- 17.Sho'arnejad, A. (1992). **An Introduction to human psychology**. First edition. Tehran: Azadeh publication.
- 18.Spiegler, M. (1996). **Personality from a behavioral point of view**. Hasan Saboori Moghadam (trans). First edition. Mashhad: Astan Quds publication.
- 19.Taban Fard, Abbas.and Rasmi,Sakineh.**Story analysis "Arabs Darwish and his wife " In Rumi's spiritual Masnavi based on Martin Seligman's positive theory**.Comparative Literature Research series.period 6.No 3. Pages 23 -44. Autumn (2018)
- 20.Vazin poor, N. (1986). **The spiritual sun, forty stories from Masnavi**. First edition. Tehran: Amir Kabir Publication
- 21.Yousefi Niko, Abdul Majid .and Dr. Heidari, Hassan. **The study of the elements of the story of "Arabs and Sabvia water" in the mosibatname, Masnavi and the seventh office**. Mystical and Mythological Literature Eleventeenth year. No.38.pages 299- 327 .Spring (2015)
- 22.Zamani, K. (2018). **Comprehensive Description of Masnavi** (First Volume). Fiftieth edition. Tehran: Information publication.
- 23.Zarrin kuob, Abdul Hussein. (2007). **The jar of jars**. Twelteenth edition. Tehran: maharat

تحلیل قصه اعرابی و سبوی آب بر اساس نظریه مازلو

۲-رضا اشرف زاده

۱-طیبه خیبری

DOI:10.22111/jllr.2020.28216.2434

چکیده

داستان «اعرابی و سبوی آب» از جمله داستان‌هایی است که در مثنوی مولانا و مصیبت‌نامه عطار و در برخی دیگر از آثار منظوم و مثنوی زبان فارسی آمده است. این داستان تاکنون از زوایای مختلف نظیر ابعاد اجتماعی، عرفانی، آموزه‌های اخلاقی و... مورد بررسی قرار گرفته است و در این مقاله به تحلیل و بررسی این موضوع از بعد روان‌شناسی شخصیت با رویکرد انسان‌گرایی بر اساس نظریه روانشناس انسان را آبراهام مازلو (۱۹۰۸-۱۹۷۰) پرداخته شده است. فضای کلی داستان گفتگوی دوجانبه اعرابی و همسرش می‌باشد که از طریق همین گفتگوها ویژگی‌های شخصیتی آنان به روش توصیفی - تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته است. مقاله می‌کوشد به این سوال پاسخ بدهد که آیا نیازهای مادی تأثیری بر خلق و خوی افراد دارد و انسان توانسته است با بی‌اعتنایی به مادیات به کمال برسد؟ و در نهایت دیده می‌شود که انسان با غلبه بر مشکلات و سختی‌های زندگی و توکل به خداوند می‌تواند بر بسیاری از مشکلات خود فائق آمده و به مرحله خود شکوفایی که همان مرحله کمال یا نقطه اوج است، دست بیابد.

کلید واژه‌ها: خودشکوفایی، مازلو، اعرابی.

۱- مقدمه

داستان اعرابی و سبوی آب از جمله داستان‌هایی است که برخی از نویسندگان و شاعران به آن اشاره کرده‌اند. «این حکایت مأخوذ از قصه‌ای است که در کتاب روح‌الارواح بدین صورت

۱- دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد (نویسنده مسئول)

Email: khabiri47@mshdiau.ac.ir

۲- استاد گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مشهد

نقل شده است: «و حُكِي أَنْ بَعْضَ الْأَعْرَابِ خَرَجَ قاصِداً...» آورده اند که عربی بیابانی بر آهنگ بخشش و به امید سخای یکی از شاهان محله خود بیرون آمد و در یکی از منازل راه آبی یافت که به مذاق وی خوش آمد و قمقمه خود را از آن آب پر کرد و به سوی شاه آمد و پادشاه قمقمه اش از مسکوک زر در آکند. ندیمان علت این بخشش شگرف را از پادشاه پرسیدند، گفت این اعرابی جز این که آورد چیزی نداشت و ما از این مسکوک زر بسیار داریم.» (ر.ک. فروزانفر، ۱۳۵۵ : ۹۱۵) ظاهراً عطار نخستین کسی است که این قصه را به نظم در آورده و بعد از او مولوی آن را با تفصیل بسیار و تصرف در اصل حکایت و افزودن قصه های فرعی نقل کرده است.» (ر.ک. صنعتی نیا، ۱۳۶۹ : ۲۴۲) « محمد عوفی در جوامع الحکایات (باب اول از قسم دوم) این حکایت را به طریقی شبیه به گفته عطار آورده است.» (فروزانفر، ۱۳۹۳ : ۱۰۱) و در مثنوی مولانا دفتر اول در ذیل داستان " خلیفه که در کرم در زمان خود از حاتم طایی گذشته بود " (زمانی، ۱۳۹۷ : ۶۷۹) آمده است. این مقاله با تحلیل روانشناسی شخصیت های غنایی داستانی، از مثنوی مولانا در واقع اثری بینابینی در زمینه روانشناسی و ادبیات است و از آنجا که تا کنون اندیشمندان بسیاری در زمینه عرفانی، اخلاقی، فلسفی و ... به تحلیل شخصیت های این داستان پرداخته اند، در این جستار سعی بر آن است که به تحلیل این داستان براساس نظریه روانشناسی آبراهام مازلو پرداخته شود.

۱-۱- بیان مساله و سوالات تحقیق

یکی از داستان های مثنوی مولوی داستان اعرابی و سبوی آب است که در دفتر اول به آن اشاره شده است و مرد و زن اعرابی در این داستان از نظر روانشناسی مورد بررسی قرار می گیرند. این پژوهش می خواهد به این سؤال ها پاسخ دهد:

- ۱- آیا نیاز های مادی تأثیری بر خلق و خوی افراد دارد؟
- ۲- رابطه متقابل عشق با نیازها چیست؟
- ۳- آیا انسان توانسته است با بی اعتنائی به مادیات به کمال برسد؟

۱-۲- هدف و ضرورت تحقیق

هدف تحقیق این است که شخصیت های غنایی داستان اعرابی و سبوی آب از دیدگاه روانشناسی با تکیه بر نظریه آبراهام مازلو مورد بررسی قرار گیرند.

۴-۱- پیشینه تحقیق

تا کنون آثار بسیاری در مورد شخصیت های داستانی مولوی از نظر عرفانی و اخلاقی و... و جنبه های گوناگون داستان پردازی آثار وی نوشته شده است. از جمله مقاله تحلیل داستان «خلیفه بخشنده» در مثنوی و تطبیق آن با مصیبت نامه که در فصلنامه ی تخصصی مولوی پژوهی (۱۳۹۰) به چاپ رسیده و نویسنده بیان نموده که عطار و مولوی از قالب داستان برای طرح و تشریح مفاهیم و احوال عرفانی استفاده کرده اند. همچنین در مقاله بررسی عناصر داستان «اعرابی و سبوی آب» در مصیبت نامه و مثنوی و دفتر هفتم فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی (۱۳۹۴) نویسنده به تشریح روان شخصیت های داستان و گفتگوهای میان آن ها پرداخته و مسائل مربوط به اقتصاد و جنبه های حقیقت نمایی و طبیعی بودن داستان را مطرح نموده است. مقاله تحلیل داستان «اعرابی درویش و همسر او» بر اساس نظریه مثبت گرای مارتین سلیگمن که در فصلنامه پژوهش های ادبیات تطبیقی (۱۳۹۷) با رویکرد روانشناسی به چاپ رسیده است. نویسنده در این مقاله به تحلیل شخصیت مرد اعرابی به عنوان یک درمان گر و همسرش به عنوان درمان جو پرداخته است؛ و اینکه چگونه شکست و ناکامی دنیوی زمینه ساز خوشی های ابدی و جاودانی می شود و در نهایت فقری که زن اعرابی را آزرده خاطر ساخته بود مایه فخر و مباهات او می شود. عبد الحسین زرین کوب در کتاب سر نی و بحر در کوزه به جنبه های گوناگون داستان های مولوی توجه نشان داده اند؛ و همچنین پور نامداریان در کتاب در سایه آفتاب خود به ساختار شکنی در شعر مولوی پرداخته است.

۲- روانشناسی و ادبیات

بدون شک روان شناسی و ادبیات ارتباطی تنگاتنگ با یکدیگر دارند، از آنجا که یک اثر ادبی زاده ی ذهن خلاق و هوشمند نویسنده آن است، می توان گفت این اثر نتیجه ی ذهنیات و حالات روانی خالق اثر است. از طرفی دیگر هر متن ادبی چه داستان و چه شعر شخصیت ها و قهرمانانی دارد، دارای تیپ ها و ویژگی های منحصر به فرد که بی ارتباط با زندگی خالق اثر نیست. از طریق علم بین رشته ای روان شناسی ادبیات، می توان به کشف لایه های پنهان شخصیت های یک داستان پرداخت. «گفتگوهای دوجانبه در مثنوی مولوی بخش عظیمی از حکایت ها را تشکیل می دهد، شخصیت هایی که اغلب نماینده دو طرز فکر مخالفند و هر کدام هستی و حقیقت انسان را از

دریچه چشم خود می بینند. این شخصیت ها در بسیاری موارد تجسم دو نیروی مخالف روح و نفس یا عقل و شهوت و دو بعد فرشتگی و حیوانی در هستی انسان اند که مولوی گاهی به صراحت به آن اشاره می کند. در داستان اعرابی، زن از همان آغاز گفتگو می نماید که تنها در اندیشه مال و معاش نیکوست و از فقر و تنگدستی دلتنگ و نالان است و مرد در اندیشه آن جهان و نماینده قناعت و صبر بر فقر است. (ر.ک. پورنامداریان، ۱۳۸۰: ۲۷۳)

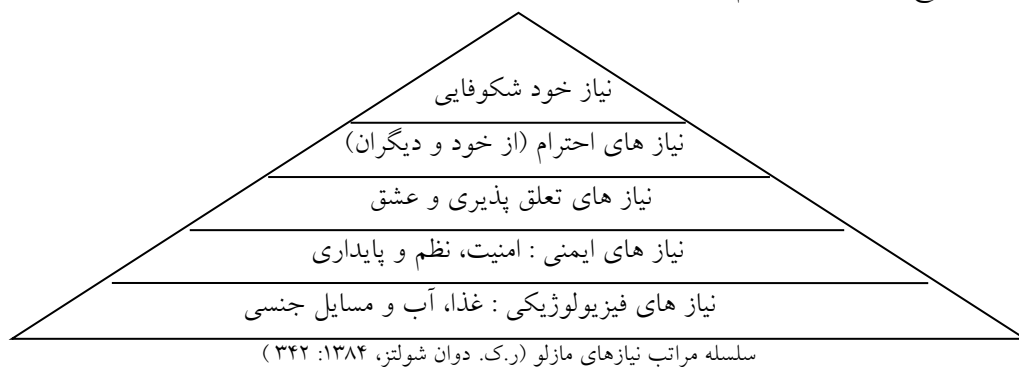
همه به خوبی می دانیم که روان شناسی شخصیت حوزه ی بسیار گسترده ای را در بر می گیرد، زیرا شخصیت، خود موضوعی پیچیده است و دارای ابعاد و جنبه های گوناگون می باشد، برای شناخت شخصیت انسان از دیرباز کوشش های فراوانی به عمل آمده است که بعضی از آن ها غیر-علمی، خرافی و معدودی دیگر علمی و معتبر است. «روان شناسان شخصیت، با هر دیدگاهی، مطالعه شخصیت را با بررسی رفتار آغاز می کنند، هر چند که در اکثر راهبردها روان شناسان به خود رفتار علاقمند نیستند. در عوض، آنها به رفتار به عنوان نشانه یا شاخصی از شخصیت بنیادی می نگرند.» (اسپیگلر، ۱۳۷۵: ۱۱) روان شناسان در بحث از شخصیت، بیش از هر چیز به تفاوت های فردی توجه دارند. یعنی ویژگی هایی که یک فرد را از افراد دیگر متمایز می کند. «شخصیت یک فرد شامل آن دسته از خصایص اوست که رفتار او را نشان می دهند یا از رفتار او حکایت می کنند. به عبارت دیگر، شخصیت اصطلاحی است که به ترکیب خصایصی دلالت می کند که سازگاری بمانند هر فرد را با محیط تعیین می کند.» (شعاری نژاد، ۱۳۷۱: ۲۱۰) برای پی بردن به ارتباط بین ادبیات و روان شناسی باید توجه داشت که در اصل داستان هایی که مولوی آنها را در مثنوی مطرح کرده است، گفتگوهای طولانی میان شخصیت ها و نیز توصیف احوال روانی آنان وجود ندارد و این همه را مولوی به ابتکار خود افزوده است تا از طریق آن «خصوصیات روانی شخصیت ها و امیال و دیدگاه های انسانی را در پیوند با جهان و زندگی و ضعف ها و قوت های روحی او تصویر کند. این گفتگوها نه تنها در باره شخصیت های انسانی بلکه در باره شخصیت های حیوانی که نمایندگان انسان هایند نیز به تفصیل ایراد می شود. توصیف احوال روانی شخصیت ها که از طریق این گفتگوها انجام می گیرد، گذشته از توصیف روانشناختی انسان ها، در بسیاری موارد نقشی جز جذاب کردن داستان از طریق توصیف احوال روانی شخصیت ها ندارند.» (پورنامداریان، ۱۳۸۰: ۲۸۶)

۱-۱-۲- رویکرد انسان‌گرایی: Humanism

مکتب انسان‌گرایی یکی از مهمترین انقلاب‌های فکری است که در زمینه روان‌شناسی در قرن بیستم به وجود آمد. از دیدگاه انسان‌گرایان طبیعت انسان در اصل خوب و قابل احترام است و در صورتی که محیط به او اجازه دهد می‌تواند استعدادها و گنجایش‌های درونی خود را شکوفا سازد. «انسان‌گرایی نظام فکری است که در آن تمایلات و ارزش‌های انسان در درجه اول اهمیت قرار دارند. رویکرد انسان‌گرایی به شخصیت، بخشی از جنبش انسان‌گرایی در روان‌شناسی است که در دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ شکوفا شد و طرفداران آن کوشیدند تا روش‌ها و مواد موضوع این حوزه را اصلاح کنند.» (دوان شولتز و سیدنی آلن، ۱۳۸۴: ۳۳۵)

مازلو یکی از پایه‌گذاران و شاید پرنفوذترین روان‌شناس انسان‌گرا در زمان معاصر است. «آبراهام مازلو بنیانگذار ورهبر معنوی جنبش روان‌شناسی انسان‌گرا در نظر گرفته می‌شود. او قویاً از رفتارگرایی و روان‌کاوی، به خصوص رویکرد فروید به شخصیت انتقاد کرده است. به نظر مازلو، با بررسی فقط موارد نابهنجار انسان، یعنی افرادی که از نظر هیجانی آشفته هستند، روان‌شناسان ویژگی‌های مثبت انسان چون خوشبختی، رضایت خاطر و آرامش ذهن را نادیده می‌گیرند.» (همان: ۳۳۸) انسان‌ها ذاتاً خوب و پاک آفریده شده‌اند. از دیدگاه انسان‌گرایان همه انسان‌ها دارای ماهیت خوب و ارزشمندی هستند که با برآورده ساختن نیازهای خود در سطوح مختلف می‌توانند به مرحله کمال و رشد برسند. «مازلو اعتقاد داشت، هنگامی که در بررسی نمونه‌های انسان، یعنی خلاق‌ترین، سالم‌ترین و پخته‌ترین افراد کوتاهی می‌کنیم، ماهیت انسان را دست کم می‌گیریم. بنابراین رویکرد مازلو که بهترین نمونه‌های نوع انسان را ارزیابی می‌کند، ویژگی برجسته نظریه شخصیت اوست.» (همان) رفتار انسان، قسمت اعظم تفکرات، احساسات و اعمال او را شامل می‌شود و بسیاری از این رفتارها از نیازها تأثیر می‌پذیرد «همه انسانها با نیازهای شبه‌غریزی به دنیا می‌آیند. این نیازهای مشترک، انگیزه رشد و کمال و تحقق خود قرار می‌گیرد و انسان را به تبدیل شدن به آنچه در توان اوست فرا می‌خواند. بدین ترتیب استعداد بالقوه برای کمال و سلامت روان از بدو تولد وجود دارد. اما اینکه استعداد بالقوه آدمی تحقق یا فعلیت می‌یابد یا نه، به نیروهای فردی و اجتماعی بستگی دارد که تحقق خود را می‌پرورد و یا باز می‌دارد.» (دوان شولتز، ۱۳۷۵: ۹۱)

عوامل مختلفی در شکل‌گیری و تحول شخصیت انسان مؤثر است که یکی از آن‌ها گرایش‌های فطری است. «مازلو معتقد است هر انسان برای رشد شخصیت نیازهای فطری دارد که رفتار او را برانگیخته و هدایت می‌کند و این نیازها را به صورت نردبانی ترسیم کرده و از آن به عنوان نردبان انگیزش نام برده است و معتقد است برای رسیدن به نیازهای سطوح بالاتر باید از نیازهای سطح پایین‌تر عبور کنیم.

مازلو این نیازها را غریزی می‌دانست و منظور وی این بود که آنها عوامل تعیین‌کننده محسوس دارند. با این همه این نیازها به راحتی توسط یادگیری، انتظارات فرهنگی، ترس، مخالفت به تعویق می‌افتد، بنابراین با وجود آنکه هنگام تولد به این نیازها مجهز هستیم، رفتارهایی که برای ارضای آنها به کار می‌بریم آموخته شده‌اند و از این رو از فردی به فرد دیگر دستخوش تغییر می‌شوند. این نیازها به ترتیب از قوی‌ترین تا ضعیف‌ترین آنها مرتب شده‌اند؛ قبل از اینکه نیازهای بالاتر اهمیت پیدا کنند، نیازهای پایین‌تر باید حداقل تا اندازه‌ای ارضا شده باشند. (ر.ک. همان، ۳۴۱ و ۳۴۲) بر اساس همین نظریه مازلو به تحلیل شخصیت زن و مرد در یکی از داستان‌های مثنوی معنوی از شاعر و عارف گرانقدر مولوی می‌پردازیم.

۲-۱-۲- قصه اعرابی و همسرش

داستان اعرابی و همسرش یکی از حکایت‌های مثنوی معنوی است که در دفتر اول آمده است. این داستان حکایت مرد فقیری است که از شدت فقر و تنگدستی و نیازهای فیزیولوژی مورد عتاب و سرزنش همسرش قرار می‌گیرد و ... «این حکایت آموزنده و دل‌انگیز دارای بسی نکته‌های نغز عرفانی، فلسفی، دینی، اجتماعی، تربیتی و همانند اینهاست، اما تم (زمینه و موضوع)

Analysis of "The Bedouin and the Water container" According to Maslow's Theory

اصلی داستان، بیان دنیای کوچک بسیاری از مردم جهان است که گمان می‌برند آنچه دارند و می‌گویند و می‌دانند، در نهایت کمال است.» (وزین پور، ۱۳۶۵: ۲۲۳)

انسان‌ها دارای تیپ‌های شخصیتی متفاوتی هستند، یکی از این شخصیت‌ها افراد خودخواه هستند؛ این افراد معمولاً زحمات دیگران را کوچک می‌شمارند و به سبب توقعات نا بجا، با اطرافیان خود اختلاف نظر دارند که همین اختلاف نظرها باعث بروز مشکلات در زندگی می‌شود. بسیاری از افراد عادت کرده‌اند، هنگام بروز مشکلات به جای واکنش منطقی به عکس‌العمل‌های احساسی متوسل می‌شوند که خود عامل بروز اختلاف می‌شود. «دعوی مرد و زن اعرابی نمونه کامل و زنده‌ای از دعوی زن و شوهری است که هر کدام زندگی را از دریچه چشم خود می‌بینند. زن گذشته از آن که می‌تواند نماینده نفس و جنبه حیوانی وجود آدمی باشد که انسان را به سوی تعلقات دنیا ترغیب می‌کند، در عین حال نمونه واقعی بسیاری از زنان است که در جامعه عصر مولوی یا در هر جامعه و دوره‌ای ممکن است مصداق داشته باشد؛ و مرد در این داستان اگر چه نماینده عقل ممدوح و عقل معاد باشد که بر عکس نفس دل‌بستگی به دنیا ندارد و لذت‌های مجازی و گذرای زندگی را ناچیز می‌شمارد و به آخرت و لذایذ پایدار اخروی می‌اندیشد، در عین حال نماینده واقعی مردان عصر مولوی یا هر دوره دیگری نیز هست. مولوی داستان را غالباً با نگاهی واقع‌بینانه به زندگی واقعی آغاز می‌کند و بسط می‌دهد و در فرصت‌های مناسب که در خلال داستان گویی پیش می‌آید آن را تأویل به واقعه‌ای درونی در هستی انسان و قوت‌ها و قابلیت‌های مثبت و منفی او می‌کند تا امکان بهره‌برداری از آن برای جهان بینی عرفانی فراهم آید. به همین سبب داستان در مثنوی مولوی هم برشی از زندگی واقعی را می‌نماید و هم زمینه و فرصت مناسب برای بیان و شرح و توضیح مسائل عرفانی را فراهم می‌آورد.» (پورنامداریان، ۱۳۸۰: ۲۸۹)

در این داستان یک شب زن از شدت فقر و تنگدستی شروع به شکوه و شکایت می‌کند که از نظر روان‌شناسی می‌بینیم که زن در همان پله اول و دوم نیازهای مازلو مانده است یعنی همان نیازهای فیزیولوژیکی: غذا، آب و

یک شب اعرابی زنی مر شوی را گفت و از حد بُرد گفت و گوی را
 کین همه فقر و جفا ما می‌کشیم جمله عالم در خوشی، مانا خوشیم
 نانمان نی، نان خورشمان درد و رشک کوزه‌مان نه، آبمان از دیده شک
 جامه ما روز، تاب آفتاب شب نهالین و لحاف ما از ماهتاب
 قُرصِ مه را قُرصِ نان پنداشته دست، سوی آسمان برداشته
 (مولوی، ۱۳۹۷: ۶۸۴)

زن اعرابی آنچنان درگیر فقر و تنگدستی است که به نظر می‌رسد در همان پله اول نیازهای مازلو مانده و دیگر میلی یا توانی برای رفتن به پله های بالاتر در خود نمی‌بیند. «هر چه یک نیاز در سلسله مراتب، پائین‌تر باشد، نیرومندی، تأثیر و تقدم آن بیشتر است. نیازهای بالاتر، ضعیف‌تر هستند» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۴۳). برای مثال، افراد گرسنه اشتیاقی به ارضا کردن نیاز سطح بالاتر مثل عشق و احترام را احساس نمی‌کنند زیرا ذهن آنها مشغول یافتن غذاست، نه اینکه دیگران ممکن است چه فکری درباره آنها بکنند. زمانی که افراد غذای کافی دارند و نیازهای سطح پایین‌تر آنها ارضا شده است، توسط نیازهای بالاتر سلسله مراتب برانگیخته می‌شوند.

به گفته مازلو «از آنجا که نیازهای بالاتر برای زنده ماندن کمتر ضروری هستند، ارضای آنها می‌تواند به تعویق افتد، ... به همین دلیل، مازلو نیازهای پائین‌تر را کمبود یا نیازهای کمبود نامید؛ ناکامی در ارضا کردن آنها تولید کمبود می‌کند.» (همان، ۳۴۳) هرچند از نظر عرفانی «زن در این قصه نماینده نفس اماره و خواهش‌های دل و خواستار سفره رنگین و وسایل شادی و طرب است» (وزین‌پور، ۱۳۶۵: ۲۲۳). این فقر چنان در او اثر گذاشته که از سوی دیگران احساس امنیت نمی‌کند، فضا سازی این داستان به گونه‌ای طراحی شده که با زندگی عادی مردم منافات ندارد. مولوی با استادی تمام کمبودهای اقتصادی و فقر را منشأ دعوا و اختلاف زن و شوهر بیان کرده است که بتواند جنبه حقیقت‌نمایی داستان را به خوبی نشان دهد. شاید بتوان گفت که مولوی حقایق اجتماعی دوران خود را در قالب تمثیل بیان کرده است. چرا که «تمثیل‌ها بیشتر از متن اجتماعی برمی‌خیزد که شاعر در آن بالیده است و به طور ناخودآگاه، مفاهیم محسوس ذهن او نشأت گرفته از محیط زندگی او است و از این رو، تمثیل‌ها آینه‌ای قابل اعتماد برای انعکاس واقعیت‌های اجتماعی هستند.» (بهبهانی، ۱۳۸۷: ۴۳)

Analysis of "The Bedouin and the Water container" According to Maslow's Theory

اعمال، افکار و احساسها، همیشه در کنار هم هستند و با یکدیگر ارتباط دارند «قبل از هر چیز آدمهای با ذهن سالم از امنیت خاطر برخوردارند. پیوسته به این فکر نمی کنند که باید حق با آنها باشد تا مورد قبول و پسند دیگران قرار بگیرند.» (کلارک وارن، ۱۳۷۷: ۹۸) همین احساس عدم امنیت باعث شده که زن در جایی از داستان، ترس از ابراز نیازهای خود داشته باشد و می گوید اگر از کسی حتی تقاضایی اندک داشته باشم بدون شک او به من پاسخ نمی دهد.

گر بخواهم از کسی یک مشت نَسک مرمرا گوید: خَمُش کن، مرگ و جَسک
(مولوی، ۱۳۹۷: ۶۸۵)

زن با قاطعیت می گوید: «فرضاً اگر از کسی یک مشت عدس بخواهم، بی تردید به من می گوید: خاموش و ساکت باش، بمیر و دم مزن» (زمانی، ۱۳۹۷: ۶۸۵) تجربیات روان شناسی نشان داده است که انسان در زمان گرسنگی درک خوبی از تصاویر ندارد و برای همین است که فرد گرسنه تابلوی کتاب فروشی را در خیابان کباب فروشی می خواند. مولانا همین اصل را به خوبی در داستان خود بیان نموده است.

قُرصِ مه را قُرصِ نان پنداشته دست، سوی آسمان برداشته
(مولوی، ۱۳۹۷: ۶۸۵)

در اینجا زن اعرابی می گوید: به خاطر احساس نیاز فیزیولوژیک که همان گرسنگی است، هر چیز گرد و سفیدی را شبیه نان می بینم؛ شب هنگام که برای لقمه ای نان دست به دعا می شوم، گویی دستانم را برای گرفتن قرص ماه به جای نان دراز کرده ام. انسان از شدت گرسنگی همه چیزی را که مشابه نان و غذا باشد، همان چیز می پندارد مانند تشنه ای که در کویر خشک، سراب را آب می پندارد. تا اینجا داستان زن داستان به علت فقر و تنگدستی و به علت عدم برآورده شدن نیازهای مرتبه اول نمی تواند به مرتبه بعد که نیاز امنیت است برسد و چون این دو نیاز قبلی برآورده نشده قطعاً درگام بعدی نیز موفق نیست. «زمانی که نیازهای فیزیولوژیکی و ایمنی ما به طور مناسب برآورده شده باشند، نیازهای تعلق پذیری و عشق را پرورش می دهیم.» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۴۵)

در جایی دیگر از داستان می بینیم که نگرانی زن تنها به خاطر خودش نیست آنجا که عنوان می کند که اگر مهمانی بر ما وارد شود چگونه می توانیم از او پذیرایی کنیم در حالی که چیزی نداریم و چگونه می توانیم بخشنده باشیم. و چه بسا این فقر و تنگدستی ما را به خلاف بکشاند. و از

اینجاست که نیاز به ورود به مرحله بعد از نیازهای مازلو آشکار می‌شود. چرا که دوست داشتن و دوست داشته شدن از احساسات متقابل در رفتار انسان‌هاست. «اگر احساس کنیم که دوستانمان دارند و حس تعلق نیز داریم، پس از آن نیاز به احترام را پرورش می‌دهیم. ما به شکل ارزش قایل شدن برای خود، از خودمان احترام را می‌خواهیم و به شکل مقام، شهرت یا موفقیت اجتماعی، از دیگران آن را می‌خواهیم. بنابراین دو نیاز احترام وجود دارد: نیاز به عزت نفس، و نیاز به احترامی که دیگران آن را برای ما فراهم می‌کنند.» (همان)

عشق به خود برای داشتن یک زندگی مثبت ضروری است و احترام به خود یک جنبه حیاتی از عشق به خود است. زمانی که فاقد احترام به خود باشیم، در مقابله با زندگی احساس حقارت و دلسردی و ناتوانی می‌کنیم. «برای دستیابی به احترام به خود راستین، باید خود را خوب بشناسیم و بتوانیم فضایل و نقاط ضعفمان را به طور عینی تشخیص دهیم. اگر ندانیم چیستیم و کیستیم، نمی‌توانیم به خود احترام بگذاریم.» (دوان شولتز، ۱۳۷۵: ۹۴ و ۹۵)

چه عطا؟ ما بر گدایی می‌تنیم مر مگس را در هوا رگ می‌زنیم
گر کسی مهمان رسد، گرم منم شب بخُسد، قصدِ دلّی او کنم
(مولوی، ۱۳۹۷: ۶۸۶)

زن اعرابی که از عزت نفس کافی برخوردار نیست می‌گوید: «فرضاً اگر کسی به عنوان مهمان بر ما وارد شود، با این فقر و فاقه‌ای که من دارم، ناچار شبانه بر می‌خیزم و جامه ژنده او را نیز مورد دستبرد قرار می‌دهم.» (همان) زن معتقد است با فقری که بر زندگی آنها حاکم است دیگر جایی برای عطا و بخشش نمانده و آنها برای به دست آوردن اندک چیزی دست به هر اقدام ناشایستی می‌زنند.

از این ابیات می‌فهمیم که همه انسان‌ها نیاز به عزت نفس دارند، و عزت نفس نشان‌دهنده احترامی است که دیگران برای ما قائلند. «قوی‌ترین فرد، کسی است که بر خویشتن و نفسش غالب شود. ارسطو در این باره می‌گوید: مشکل‌ترین پیروزی، پیروزی بر خویشتن است.» (لعلی، ۱۳۹۱: ۹)

Analysis of "The Bedouin and the Water container" According to Maslow's Theory

از سخنان زن متوجه می‌شویم که او شخصیتی منفی‌گرا و کج خلق دارد. او فردی ناراحت، ناشکیبا، شکایت‌گر، ناراضی و بدبین و خشمگین است که با کج خلقی با مرد خود صحبت می‌کند.

کین همه فقر و جفا ما می‌کشیم جمله عالم در خوشی، ما ناخوشیم
 نانمان نی، نان خورشمان درد و رشک کوزمان نه، آبمان از دیده اشک
 جامه ما روز، تاب آفتاب شب نهالین ولحاف از ماهتاب
 (مولوی، ۱۳۹۷: ۶۸۴)

هر شخصی در اخلاق و رفتار یگانه و بی‌همتاست. هیچ فردی از نظر اخلاقی و رفتاری با شخصی دیگر کاملاً شبیه نیست. شخصیت مجموعه سازمان یافته‌ای از خصوصیات جنبه‌های مختلف وجودی انسان است و مجموعه رفتارهایی است که به یک نفر فردیت و در نتیجه، هویت می‌بخشد. این هویت ممکن است خوشایند جامعه باشد یا نباشد. «شخصیت بدون رفتارهای خاص خود، هویت نمی‌یابد.» (خسروی، ۱۳۸۸: ۱۰۳) افراد در موقعیت‌های متفاوت از رفتاری متفاوت برخوردارند. «رفتار می‌تواند آشکار بوده و بطور مستقیم و عینی توسط دیگران قابل مشاهده باشد، و یا ممکن است ناآشکار، درونی و خصوصی باشد و بطور مستقیم توسط دیگران قابل مشاهده نباشد.» (اسپیگلر، ۱۳۷۵: ۱۲)

مازلو معتقد است که افراد خود شکوفا یک درصد جمعیت یا کمتر را تشکیل می‌دهند و به این نتیجه رسید که آنها در ویژگی‌های خاصی مشترکند که عبارتست از:

- درک واضح واقعیت
 - پذیرش خود، دیگران و طبیعت
 - خود انگیختگی، سادگی و طبیعی بودن
 - احساس تعهد نسبت به یک آرمان
 - استقلال و نیاز به خلوت
 - تازگی فهم و درک
 - تجربیات اوج
 - علاقه اجتماعی
 - روابط میان فردی عمیق
 - تحمل و پذیرش دیگران
 - خلاقیت و نوآوری
 - مقاومت در برابر فشارهای اجتماعی
- (ر.ک. دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۵۱)

از این به بعد شخصیت دیگر داستان که همان مرد اعرابی است وارد می‌شود و گفتگوی متقابل بین زن و مرد آغاز می‌شود. از جمله عناصر مهمی که بازگو کننده نوع شخصیت هر فرد است،

سخن گفتن دوسویه یا گفتگوست. مردم هنگام صحبت، صفات و خصوصیات خود را از خلال گفته‌های خود بروز می‌دهد و شنونده‌ی دقیق می‌تواند از خلال جملات و عباراتی که طرفین گفتگو بر زبان می‌رانند، آن‌ها را بشناسند و با خصوصیات آنان آشنا شود. «یک گفتگوی خوب عمل داستانی را در جهت معینی به پیش می‌برد، با ذهنیت شخصیت‌های داستان هماهنگی و همخوانی دارد و احساس طبیعی و واقعی بودن به خواننده می‌دهد و بالاخره افکار و ویژگی‌های روحی و خلقی شخصیت‌های داستان را نشان می‌دهد.» (میرصادقی، ۱۳۸۰: ۴۷۱ و ۴۷۲)

شوی، گفتش چند جویی دخل و گشت؟ خود چه ماند از عمر؟ افزونتر گذشت
عادل اندر بیش و نقصان ننگرد زآنکه هر دو همچو سیلی بگذر
(مولوی، ۱۳۹۷: ۶۹۲ و ۶۹۳)

از دیدگاه عرفانی شاید بتوان در این ابیات و ابیات بعدی «مرد را از راه تمثیل مظهر خرد و تدبیر کمال» تصور کرد. (وزین‌پور، ۱۳۶۵: ۲۳)

می‌توان این ابیات را بیانگر توکل مرد به خدای تعالی دانست. ولی زن او را مردی فریبکار می‌داند که سعی دارد ناتوانی خود را در اداره زندگی با به کار بردن جملات زیبا و دعوت زن به قناعت و رضایت، نشان دهد. در صورتی که با توجه به ویژگی‌ها و صفاتی که مازلو برای افراد خود شکوفا برشمرده است، مرد داستان با «درک واضح واقعیت» موقعیت خود را پذیرفته است. «برای خود شکوفایی چند شرط لازم است. اول، ما باید از قید و بندهایی که توسط خودمان و جامعه تحمیل می‌شوند آزاد باشیم. دوم، ما نباید توسط نیازهای پایین‌تر آشفته شویم، یعنی، به وسیله نگرانی برای غذا یا ایمنی. سوم، ما باید از خودانگاره‌مان و تصویری که از دیگران داریم مطمئن باشیم. ما باید دوست بداریم و متقابلاً دوستمان بدارند. و چهارم، ما باید از نیرومندی‌ها و ضعفها، خوبی‌ها و بدی‌هایمان شناخت واقع بینانه داشته باشیم.» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۴۶)

اگر در زندگی کسی را که دوست دارید قابل اتکا نباشد یا فاقد صلاحیت باشد، اطمینان کردن به او دشوار می‌شود. نمی‌توانید به او اعتماد کنید و از با او بودن لذت ببرید. زن و شوهر باید علائق مشترکی داشته باشند تا از زندگی لذت ببرند. مرد داستان از قید و بند مال دنیا رها شده و به گوشه و کنایه‌های زن بی‌توجه است، و قناعت را سرلوحه کار و زندگی خود قرار داده و نسبت به سرزنش‌های زن بی‌توجه است و به خاطر «احساس تعهد نسبت به یک آرمان» به پند و اندرز

دادن زن می‌پردازد. «یک انسان خردمند، نه احساسهای خود را سرکوب می‌نماید و نه کورکورانه از آن پیروی می‌کند. یکی از قویترین پناهگاهها، در برابر سرکوبی، این است که به صرف عارض شدن احساسها طبق آن رفتار نکند، این امر به او امکان می‌دهد که به آرامی احساسهای خویش را شناسایی کند و بهنجاری و توجیه آن را بدون ترس و یا احساس گناه، تعیین نماید.» (برانندن، ۱۳۷۳: ۲۴۴)

من روم سوی قناعت دل قوی تو چرا سوی شناعت می‌روی؟
مرد قانع از سرِ اخلاص و سوز زین نَسَق می‌گفت با زن تا به روز
(مولوی، ۱۳۹۷: ۶۹۸)

مرد اعرابی در این داستان نمونه بارز یک انسان متعهد است. «برخی افراد که به یک آرمان بسیار متعهد هستند، ممکن است با طیب خاطر همه چیز، از جمله زندگی خود را فدای آرمانشان کنند. کسانی که به خاطر اعتقاداتشان تا دم مرگ روزه می‌گیرند، نیازهای فیزیولوژیکی و ایمنی خود را نادیده می‌گیرند؛ شخصیت‌های مذهبی که تمام اموال دنیوی را ترک می‌کنند برای اینکه به پیمان فقر وفا کنند، ممکن است در حالی که نیازهای سطح پایین‌تر را ناکام می‌سازند، نیاز خود شکوفایی را برآورده کنند.» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۴۶)

زن، تمام صحبت‌های مرد را در مورد قناعت، مکر و فریب می‌داند و معتقد است که او در مورد چیزی که نمی‌داند نباید صحبت کند. «بررسیهای به عمل آمده نشان می‌دهند که تعهدات مذهبی و موفقیت‌های زناشویی با هم بستگی فراوان دارند. از یک دین بودن برای ازدواج مهم است زیرا وقتی زن و شوهر به دین و مذهب واحدی متکی باشند از سنتها و آداب و رسوم مشابهی پیروی می‌کنند.» (کلارک وارن، ۱۳۷۷: ۵۳ و ۵۴)

زن برو زد بانگ، کای ناموس کیش من فسون تو نخواهم خورد بیش
تُرّهات از دعوی و دعوت مگو رُو، سخن از، کبر و ز نَخوت مگو
(مولوی، ۱۳۹۷: ۶۹۸ و ۶۹۹)

زن بر سر مردش فریاد می‌زند و او را ریاکار متظاهر می‌خواند و معتقد است که مرد ظاهراً خود را قانع نشان می‌دهد، و در کارهایش نقش بازی می‌کند. در صورتی که به اعتقاد مازلو حتی همین نقش بازی کردن هم یکی از ویژگی‌های فرد خودشکوفای باشد. و آن «خودانگیختگی و سادگی و طبیعی بودن» فرد است. «رفتار افراد خودشکوفای بی‌پرده، مستقیم و طبیعی است. افراد

خودشکوفایان به ندرت احساسها و هیجانهای خود را مخفی می‌کنند و یا برای خوشآمد جامعه، نقش بازی می‌کنند، هرچند که ممکن است این کار را برای اجتناب از آسیب رساندن به دیگران انجام دهند. افراد خودشکوفایان در عقاید و آرمانهایشان فردگرا هستند، اما لزوماً در رفتارشان نامتعارف نیستند.» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۵۱)

مرد به مرحله ای از خودشکوفایی و کمال رسیده است که نیازی به ریا کاری نمی‌بیند و اگر سخنی می‌گوید فقط به خاطر همدردی و عطوفت نسبت همسرش هست. «کسانی که به تحقق خود می‌پردازند، به راستی خودشان هستند. خود را پشت نقابها و صورتکها پنهان نمی‌سازند و به آنچه نیستند تظاهر نمی‌کنند یا در برابر بخشی از خود سپر نمی‌گیرند. پیرو تجویزهای رفتاری نمی‌شوند، هر لحظه به رنگی در نمی‌آیند و در اوضاع و شرایط مختلف شخصیت‌های متفاوت از خود نشان نمی‌دهند.» (شولتز، ۱۳۷۵: ۴۹) اما زن معتقد است که مرد از روی ریا و تزویر خود را قانع نشان می‌دهد:

از قناعت کی تو جان افروختی؟ از قناعت ها تو نام آموختی
گفت: پیغمبر: قناعت چیست؟ گنج گنج را تو وانمی‌دانی زرنج
(مولوی، ۱۳۹۷: ۷۰۰)

قناعت از دیدگاه مرد همان قناعت صوفیان است و «بدین معنی است که مرد راه خدا آنچه را از این جهان ندارد، طلب نکند و از آنچه دارد روحاً مستغنی باشد.» (استعلامی، ۱۳۸۷: ۴۴۷)

یکی دیگر از ویژگی‌های افراد خودشکوفایان، تجربه‌های عرفانی یا اوج می‌باشد که در مرد دیده می‌شود. «افراد خودشکوفایان با لحظه‌های جذبه و از خود بی خود شدگی آشنا هستند که بی‌شباهت به تجربیات عمیق مذهبی نیست و می‌تواند در موقعیت تقریباً هر فعالیتی رخ دهد. مازلو این رویدادها را تجربیات اوج نامید که طی آن، خود (self) متعالی شده و شخصی به صورت عالی خود را قدرتمند، مطمئن و مصمم احساس می‌کند.» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۵۲) این تجربه اوج در مرد همان قناعت اوست که در حدیثی از پیامبر اکرم (ص) آمده است: "الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى"

«قناعت گنجی است تمام نشدنی» (فروزانفر، ۱۳۶۱: ۲۲) زن اعرابی پس از سرزنش‌های بسیار و اشک و ناله نهایتاً او را به خدا واگذار می‌کند و اینها همه بیانگر شخصیت منفی گرایانه اوست. نام حق بستاند از تو داد من من به نام حق سپردم جان و تن یا به زخم من رگ جانست بُرد یا تو را چون من به زندانی بُرد

زن ازین گونه خشن گفتارها خواند بر شوی جوان طومارها
(مولوی، ۱۳۹۷: ۷۰۴)

مرد تمام سخنان زن را با جان و دل گوش می‌کند چرا که «افراد خودشکوکا شکبیا و پذیرا هستند و تعصب‌نژادی، مذهبی یا اجتماعی نشان نمی‌دهند. آنها مشتاق گوش کردن به هر کسی که قادر باشد به آنها چیزی یاد بدهد هستند. آنها به صورت فردی برتر یا کسی که افاده دارد عمل نمی‌کنند.» (شولتز، ۱۳۸۴: ۳۵۳) مرد اعرابی دوباره زبان به نصیحت می‌گشاید و از زن می‌خواهد که او را به خاطر فقر و ناداری سرزنش نکند. زیرا در حدیثی منسوب به پیامبر اکرم (ص) آمده است: "الْفَقْرُ فخری و به أَفْتَحِرُ." (فروزانفر، ۱۳۶۱: ۲۳) (فقر مایه مباهات و من است و بدان می‌بالم.) «فقر، از جمله مقامات و مراحل سیر و سلوک است و نخستین گام تصوف به شمار می‌رود. فقر در بدایت ترک دنیا و در نهایت فناست.» (زمانی، ۱۳۹۷: ۷۰۵)

گفت: ای زن، تو زنی یا بوالْحَزَن؟ فقر، فخرست و مرا بر سر مزن
(مولوی، ۱۳۹۷: ۷۰۵)

مرد با گفتن این بیت و ابیات بعد زن خود را به خاطر این همه بدزبانی سرزنش هم می‌کند. زیرا او معتقد است که در برابر سخنان زن باید از ویژگی «مقاومت در برابر فرهنگ» آموزشی برخوردار باشد. «افراد خودشکوکا خودانگیخته، مستقل و خودبسنده‌اند. آنها احساس می‌کنند که آزادند تا در برابر هر گونه فشارهای اجتماعی و فرهنگی که ممکن است آنها را وا دارند تا به شیوه‌های خاصی فکر و رفتار کنند مقاومت نمایند. آنها آشکارا علیه هنجارهای فرهنگی مقاومت نشان نمی‌دهند یا قوانین اجتماعی را زیر پا نمی‌گذارند، بلکه آنها توسط طبیعت خودشان هدایت می‌شوند و نه به وسیله سخت‌گیری‌های فرهنگشان.» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۵۳)

هر انسانی باید در رفتار و خلقیاتشان ثابت قدم و استوار باشد، او نباید در وضعیت و موقعیت‌های مختلف، رفتار و اعمال متفاوتی داشته باشد مگر این‌که برای چنین تغییر رفتاری دلیلی وجود داشته باشد. «مشکل اصلی همه ما یافتن راه حلی برای دوگانگی هستی‌مان و یافتن شکل‌های تازه ای برای پیوند با طبیعت و با دیگران و با خودمان است. تمام هستی بشر با این انتخاب گریز ناپذیر میان « رجعت و پیشرفت، برگشت به زندگی حیوانی یا رسیدن به مرحله

زندگی انسانی مشخص می گردد. شور و شوق و نیازهای ما متوجه یافتن راه حلی برای این مسئله اساسی است.» (دوان شولتز، ۱۳۷۵: ۶۴)

زن چو دید او را که تند و تَوسَن است گشت گریان، گریه خود دام زن
(مولوی، ۱۳۹۷: ۷۱۷)

زن اعرابی که خشم و عصبانیت همسرش را دیده عصبانی شده، شروع به گریستن می کند، زیرا گریه، دام زن است، یعنی هرگاه بخواهند شوهرانشان را با خود همراه سازند، به گریه می پردازند. بعد از این زن با نرمی شروع به سخن گفتن می کند تا بتواند نظر مرد را جلب کند.

زن در آمد از طریق نیستی گفت: من خاکِ شمام نئی سَتی
جسم و جان و هرچه هستم آنِ توست حکم و فرمان، جملگی، فرمانِ توست
گر زدرویشی دلم از صبر جَست بهرِ خویشم نیست آن، بهرِ توست
(همان: ۷۱۸)

زن با نرمی به مرد خود می گوید من خاک پای تو هستم و اگر چیزی می گویم فقط به خاطر خودت هست. مرد که به مرحله خودشکوفایی رسیده است به سخنان زن گوش می دهد و تسلیم گفتار و سخنان زن می شود و با او همدردی و همدلی می کند. «مازلو برای نشان دادن همدردی و همدلی که اشخاص خودشکوفای نسبت به کل بشریت احساس می کنند، مفهوم علاقه اجتماعی آدلر را اختیار کرد. اگرچه آنها اغلب از رفتار افراد آزاده می شوند، احساس نزدیکی به دیگران کرده و آنها را درک می کنند و دوست دارند به آنها کمک کنند.» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۵۳)

مرد گفت: ای زن، پشیمان می شوم گر بُدم کافر، مسلمان می شوم
(مولوی، ۱۳۹۷: ۷۲۹)

اینجاست که زن پیشنهاد هدیه بردن آب باران برای امیرالمؤمنین را به مرد می دهد. مرد اعرابی سبوی آب را برداشته و به درگاه سلطان می رود و به نگهبانان می گوید: من غریبی هستم که از بیابان به امید دریافت الطاف سلطان آمده ام. من تا اینجا به خاطر دریافت دینار آمدم ولی همین که به این بارگاه رسیدم مست دیدار شدم.

من غریبم، از بیابان آمدم بر امیدِ لطفِ سلطان آمدم
بویِ لطفِ او، بیابانها گرفت ذره های ریگ هم جانها گرفت
تا بدین جا بهر دنیا آمدم چون رسیدم، مست دیدار آمدم (همان: ۸۱۷)

مولانا در این بیت و ابیات بعدی به این نکته اشارت دارد که گاهی انسان با انگیزه‌های معمولی و مادی اقدام به کاری می‌کند ولی در حین عمل به واقعیت‌هایی دست می‌یابد که به کلی، انگیزه او را تغییر می‌دهد و به اموری فراتر از مادیات می‌اندیشد. چنین انگیزه‌هایی جزو انگیزه‌های اکتسابی هستند و پیدایش آنها از راه عوامل محیطی و اجتماعی است و یادگیری در ایجاد آن نقش اساسی را بازی می‌کند. مرد اعرابی برای تأیید علت انگیزه خود مثال‌های زیادی می‌زند و می‌گوید:

من برین در، طالبِ چیزِ آدمم صدر گشتم چون به دهلِیزِ آدمم
(همان: ۸۲۱)

رستم از آب و ز نان، همچون ملک بی غرضِ گِردم برین در، چون فلک
(همان)

در اینجا می‌بینیم که مرد اعرابی به اوج خود شکوفایی رسیده است و از زمان و مکان فارغ گشته و به مرحله‌ای رسیده است که مازلو از آن به عنوان «تجربه‌های عرفانی یا اوج» یاد می‌کند. مازلو می‌گوید: تجربه اوج شامل این حالت است: «احساس جذبه و شگفتی و بهت، فقدان قرار داشتن در زمان و مکان، همراه با اطمینان از اینکه چیز بسیار مهم و با ارزشی اتفاق افتاده است، به طوری که فرد دگرگون و نیرومند می‌شود.» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۵۲)

«مازلو افراد خود شکوفا را بر اساس تجربیات اوجشان از یکدیگر متمایز کرد، به این صورت که آنها از نظر کمیت و کیفیت این تجربه‌ها با هم فرق دارند. افراد خودشکوفایی که با عنوان اوجی‌ها توصیف شده‌اند از آنهایی که غیراوجی هستند، تجربیات اوج بیشتری دارند، و این تجربیات بیشتر عرفانی و مذهبی هستند.» (دوان شولتز، ۱۳۸۴: ۳۵۲)

عاشقانِ کلّ، نئی عَشاقِ جُزّو ماند از کُلّ آنکه شد مشتاقِ جُزّو
(مولوی، ۱۳۹۷: ۸۲۲)

عاشقان واقعی که حق را شناخته اند هیچ وقت عاشق جزء نمی‌شوند و به کسی یا چیزی جز حضرت حق توجه ندارند و همه ی عالم هستی را پرتوی از وجود حق تعالی می‌دانند. در اینجا می‌بینیم که مرد اعرابی با دیدن سلطان دیگر نیازهای مادی خود را فراموش کرده و عشق سلطان که از دیدگاه عرفانی همان حضرت حق هست او را از دنیای مادی جدا ساخته و یا به نظر مازلو

به نقطه اوج رسیده است. «به نظر مولانا معیار انسانیت و صفای روح، اطاعت از زن است و معیار ستور طبیعی، غلبه بر زن و آزار اوست. همچنین «زن» نماد نفس و مرد اعرابی نماد عقل است. اعرابی و زنی نماد بندگان اند و خلیفه نماد خداوند. بندگان از بیکرانی دستگاه الهی بی خبرند. و «آب سبو» نماد افکار و طاعات و عبادات آنان است که هم شورناک است و هم قلیل. با این حال خداوند از سر کرم بدان پاداش وافر عطا فرماید.» (زمانی، ۱۳۹۷: ۶۸۲) به طور کلی این حکایت شرح حال انسان است. «در این تصویر رمزی که مولانا اینجا از نقد حال ما ارائه می کند، زن مظهر نفسانیت است، شوی رمز عقل کل است، و این هر دو در نهاد همه ما هست، اختلاف آنها هم ناشی از نسبت اجزاء به کل است و از خود اجزاء نیست، چرا که در واقع آنجا که کل است اجزاء را خود چه قدر و نمودی خواهد بود؟» (زرین کوب، ۱۳۶۸: ۴۳۱)

۳- نتیجه

از آنجا که روانشناسی دانشی است که با ذهن و روح آدمی و فرایندهای ذهنی و روحی سروکار دارد، بی ارتباط با عرفان و اعتقادات مذهبی که آن نیز جزء فرایندهای روحی و ذهنی هستند نمی باشد. از ابتدای روایت، مولوی با استادی تمام شخصیت‌ها را وارد داستان نموده است. یکی از این شخصیت‌ها، زن مرد اعرابی است که با شکوه‌ها و شکایت‌ها و کج خلقی‌هایش در طول داستان نشان می دهد که جزو افراد منفی‌گرایی است که در همان پله های اولیه نردبان سلسله مراتب نیازها مانده است و خود او هم هیچ سعی و تلاشی برای رسیدن به مراحل بعدی انجام نمی دهد. اگر فرد بتواند بر مشکلات و سختی های زندگی غلبه کند و آسیب های مادی و غیر مادی را کنترل کند، می تواند به آرامش که نیاز اصلی روح و روان است، دست یابد و این امر در عرفان تحقق نمی یابد مگر با توکل و توسل به خداوند که توکل یکی از مقامات سلوک عارفان است و از آنجا که زن اعرابی غرق در مادیات و نفسانیات است هنوز حتی به مرحله خود شناسی هم نرسیده است.

شخصیت دیگر مرد اعرابی است که از همان ابتدا در مراحل مختلف داستان با ویژگی‌هایی که افراد خودشکوفه دارند، تطبیق دارد. چنین شخصیت‌هایی از نظر مازلو در سطح بالای نردبان نیازها قرار دارند و در طول داستان دیده می شود که مرد در تمام مراحل، نیازها و استعدادهايش را

تحقق بخشیده و به مرحله خودشکوفایی که همان مرحله کمال یا نقطه اوج است، دست یافته است. نقطه اوج از دیدگاه مازلو در واقع همان مرحله کمال از دیدگاه عارفان است. معنویات از عوامل مهم آرامش روح و روان هستند. عشق به خداوند از عالی ترین ارزش ها در زندگی هر موجودی است و انسان می تواند با عشق به خداوند بسیاری از مشکلات خود را حل کند تا به آرامش روحی برسد. مرد در این داستان خود را شناخته و گام در مرحله خداشناسی نهاده؛ مرد در این داستان رمز عقل و عقلانیت است. این داستان در واقع شرح حال انسان و ظرفیت وجودی او از درک حق و حقیقت است. مرد اعرابی سالک راه حق و مرید مشتاق است و با تمام وجود برای رسیدن به حق تلاش می کند و با دیدن سلطان، دست از نیازهای مادی شسته و محو جمال سلطان می شود. مرد به خوبی درک می کند که این جهان با تمام زیبایی هایش در برابر عظمت خداوند مانند قطره ای در برابر دریاست و فنای جزء در کل است. در واقع دو نیروی نفسانیت و عقلانیت در وجود تمامی انسان ها نهفته شده است و این خود انسان است که با تعقل و تفکر می تواند از عالم مادی رهایی یابد و به مرحله کمال یا خود شکوفایی دست یابد.

۴- منابع

۱. اسپیکر، میشل، شخصیت از دیدگاه رفتاری، ترجمه حسن صبوری مقدم، چاپ اول. مشهد: آستان قدس، ۱۳۷۵.
۲. استعلامی، محمد، متن و شرح مثنوی مولانا، تهران: سخن، ۱۳۸۷.
۳. براندن، ناتانیل، انسان بدون خویشتن، مترجم جمال هاشمی، چاپخانه حیدری، ۱۳۷۳.
۴. بهبهانی، مرضیه، سیری در تمثیل های ادبیات عرفانی در آثار عطار و مولانا، فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی دانشگاه آزاد، س ۴. ش ۱۴. صفحات ۴۳-۷۶. ۱۳۸۷.
۵. پور نامداریان، تقی، در سایه آفتاب، تهران: سخن، ۱۳۸۰.
۶. تابان فرد، عباس و رسمی، سکینه، تحلیل داستان «اعرابی درویش و همسر او» در مثنوی معنوی مولوی بر اساس نظریه مثبت گرای مارتین سلیگمن، فصلنامه پژوهش های ادبیات تطبیقی، دوره ۶، شماره ۳، صفحات ۲۳-۴۴، پائیز ۱۳۹۷.
۷. خسروی، ابوتراب، حاشیه ای بر مبنای داستان، تهران: ثالث، ۱۳۸۸.

۸. دوان شولتز و سیدنی الِن شولتز، **نظریه های شخصیت**، ترجمه یحیی سید محمدی، تهران: نشر ویرایش، ۱۳۸۴.
۹. دوان شولتز، **روانشناسی کمال**، برگردان: گیتی خوشدل، تهران: نشر البرز، ۱۳۷۵.
۱۰. زرین کوب، عبد الحسین، **بحر در کوزه**، تهران: مهارت، ۱۳۸۶.
۱۱. زمانی، کریم، **شرح جامع مثنوی** (دفتر اول)، تهران: اطلاعات، ۱۳۹۷.
۱۲. شعاری نژاد، علی اکبر، **در آمدی به روان شناسی انسان**، تهران: آزاده، ۱۳۷۱.
۱۳. صنعتی نیا، فاطمه، **مآخذ قصص و تمثیلات مثنوی های عطار نیشابوری**، زوآر، ۱۳۶۹.
۱۴. عظیمی، سیروس، **اصول روانشناسی عمومی**، تهران: صفار، ۱۳۸۰.
۱۵. فروزانفر، بدیع الزمان، **احادیث و قصص مثنوی**، تهران: امیر کبیر، ۱۳۹۳.
۱۶. فروزانفر، بدیع الزمان، **احادیث مثنوی**، تهران: امیر کبیر، ۱۳۶۱.
۱۷. فروزانفر، بدیع الزمان، **شرح مثنوی شریف**، جلد سه، تهران: زوار، ۱۳۵۵.
۱۸. کلارک وارن، نیل، **در جستجوی عشق زندگی**، برگردان مهدی قراچه داغی، تهران: نشر اوحدی، ۱۳۷۷.
۱۹. لعلی، مسعود، **جانب عشق عزیز است فرو مگذارش**، گنج شایگان، ۱۳۹۱.
۲۰. محرمی، رامین و کشوری بخشایش کبیره، **تحلیل داستان «خلیفه بخشنده» در مثنوی و تطبیق آن با مصیبت نامه**، فصلنامه تخصصی مولوی پژوهی، سال پنجم، شماره دوازدهم، صفحات ۸۹-۱۲۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۰.
۲۱. میر صادقی، جمال، **عناصر داستان**، تهران: سخن، ۱۳۸۰.
۲۲. وزین پور، نادر، **آفتاب معنوی چهل داستان از مثنوی**، تهران: امیر کبیر، ۱۳۶۵.
۲۳. یوسفی نکو، عبد المجید و حیدری، حسن، **بررسی عناصر داستان «اعرابی و سبوی آب» در مصیبت نامه**، مثنوی و دفتر هفتم، فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی، سال یازدهم، شماره ۳۸، صفحات ۲۹۹-۳۲۷، بهار ۱۳۹۴.